

Мая Мирчева – Трета награда

**„СЛЕД КАТО ВОЙНАТА ЗАПОЧВА
В УМОВЕТЕ НА ХОРАТА, В УМОВЕТЕ НА
ХОРАТА ТРЯБВА ДА СЕ ИЗГРАДЯТ
УСТОИТЕ НА МИРА“**

Тази мисъл, записана в Преамбюла на Устава на Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (*United Nations Education Science and Culture Organization, UNESCO*) и превърнала се в нейно мото, най-точно отразява целите и философията на организацията, призвана да допринесе за мира по света чрез диалог, базиран на споделени ценности и достойнството на всяка една цивилизация и култура. Създадена непосредствено след края на Втората световна война в един свят, белязан от ужасите на войната и твърдо решен да не допусне възраждане на омразата и фанатизма, тя си поставя за цел стимулирането на международното сътрудничество в областта на образованието, науката и културата, което „да допринесе за мира и сигурността [...], универсалното зачитане на справедливостта, върховенството на закона и човешките права и основни свободи“.¹

Идеята за създаването на междуправителствена организация, чиято първоначална цел е реконструкцията на образователните системи на страните от антихитлеристката коалиция след войната, е изразена за първи път по време на среща на министрите на образованието на съюзниците във Великобритания през 1942 г. В последствие към тях се присъединяват и други страни, така че на 16 ноември 1945 г. Устава на ЮНЕСКО подписват 37 страни. По инициатива на Франция и Англия, понесли големи жертви по време на войната, към целите

¹ <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001337/133729e.pdf#page=7>

на организацията се включват и опазването на мира и културното наследство.²

Днес организацията наброява 191 пълноправни членки и шест асоциирани страни.

В областите на своята компетентност, предоставени ѝ от договарящите се страни и записани в Устава на организацията, ЮНЕСКО си поставя следните основни цели и приоритети: борба с неграмотността в развиващите се страни и осигуряването на общодостъпно начално образование, подобряване качеството на образованието със специален акцент върху ценностите, насърчаване на приложението на новите технологии за устойчиво развитие, развиване на етичните аспекти на науката, защита на основните права и културната идентичност, особено на застрашени от културна асимилация езикови и етнически общности. През последните години с оглед на ускореното развитие на информационните и комуникационни технологии все по-голямо значение придобиват и задачите на ЮНЕСКО в областта на информационното общество и широкото приложение на информационните технологии в обучението, науката и културата.³

През годините от нейното създаване (през ноември 1945 г.) до сега организацията е допринесла изключително много за установяването на международни стандарти и за постигането на консенсус между страните членки по редица актуални етични проблеми. Заслуга на ЮНЕСКО е обявяването на началното образование за всеобщо, безплатно и задължително за страните членки, популяризирането на идеята за „устойчивото развитие“ (през 1968 г. е свикана първата междуправителствена конференция, посветена на проблема за хармонизирането на икономическото развитие с опазването на околната среда), инициативи за опазване на световното културно наследство чрез съставянето на списък със защитени културни обекти под егидата на ЮНЕСКО и т.н.

² http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=6207&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

³ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=6406&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Освен това особен интерес представлява и усилената нормотворческа дейност на организацията. Генералната конференция на ЮНЕСКО, която представлява най-важният политически орган на организацията, приема конвенции, декларации, препоръки и насоки за страните членки.

Въпреки че декларациите, подобно на препоръките, не са правно обвързващи, по силата на своята тържественост и голямото значение на третираните от тях въпроси, от страните членки се очаква да ги съблюдават.⁴ Те представляват авторитетен източник на идеи и импулси за по-нататъшно нормотворчество, а нерядко идват да запълнят някои празнини в международноправната регулация, дължащи се на изпреварващото развитие на обществените отношения и бързия ход на научнотехническия прогрес.

Така например ЮНЕСКО първа навлезе в една все още недостатъчно регламентирана област, каквато е защитата на основните права, с оглед приложението на медицината и генното инженерство. Много преди въпросите на биоетиката да бъдат записани в Хартата на основните права в ЕС, още през 1997 г., е приета *Всеобща декларация за човешкия геном и човешките права*, последвана през 2003 г. и 2005 г. от *Международната декларация за човешка генетична информация* и *Всеобщата декларация за биоетиката и човешките права*.⁵ Така организацията поставя на дневен ред важни етични въпроси за клонирането на човешки същества с терапевтични цели, принципа на информираното съгласие при медицински интервенции и др. С оглед бъдещото динамично развитие на медицината и генните технологии се очаква доразвиването на международните стандарти в тази област да продължи и занапред да бъде част от приложното поле на организацията.

Важно място сред приоритетите на ЮНЕСКО в началото на XXI век заема и постигането на т. нар. Цели на хилядолетието (Millennium Development Goals), прокламирани от страните

⁴ http://portal.unesco.org/unesco/ev.php?URL_ID=23772&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201&reload=1101727325#name=1

⁵ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12027&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html

членки на ООН на срещата на върха (Среща на хилядолетието) през септември 2000 г. В рамките на набелязаната дългосрочна стратегия страните членки си поставят за цел до 2015 г. да намалят бедността в световен мащаб, да се борят с епидемиите (особено с вируса на СПИН на африканския континент), глада, неграмотността, дискриминацията на жените и да допринесат за решаването на основните екологични проблеми на съвременността. С други думи, Целите на хилядолетието се вписват най-добре в рамките на превърналото се в конюнктурно понятие „глобализация с човешко лице“.

Като специализирана организация на ООН ЮНЕСКО активно се ангажира с постигането на тази амбициозна програма както в изпълнение на текущите си дейности и инициативи, така и чрез средносрочната стратегическа програма в рамките на бюджет 2002–2007 г. Безспорно най-голям принос организацията има в областите на нейната компетентност, а именно култура и образование. Голяма част от програмите на ЮНЕСКО са ключов елемент в постигането на целта за развитие на образоваността в световен мащаб. Тук особено внимание заслужават инициативите *Образование за всички* и *Образование и устойчиво развитие*, предвидени за изпълнения в периода 2005–2014 г. В рамките на тези инициативи, насочени предимно към развиващите се страни, се реализират проекти с приложение във всекидневния живот на хората – разработват се методики за преподаване, организират се курсове за квалификация на учители, пропагандира се дистанционното и чуждоезиково обучение и т.н.

Освен това обаче в средносрочната стратегия изрично са записани и цели, които надхвърлят традиционното поле на действие на организацията, а именно защита на околната среда, борба с HIV / СПИН, намаляване на детската смъртност, за постигането на които ЮНЕСКО реализира образователните кампании в тясно сътрудничество с други международни организации – УНИЦЕФ, Световната банка, Световната здравна организация.

Обобщавайки най-новите тенденции в развитието на организацията, бихме могли да заключим, че като цяло ЮНЕСКО се стреми към разширяване на обхвата на своята мисия. Все

по-очевидна е тенденцията към универсализиране на целите на организацията, която, излизайки от традиционните си сфери на компетентност, се ангажира с глобални политически, екологични, а дори и икономически проблеми. Това преформулиране на целите е продиктувано от нуждата от „глобален“ подход за решаването на „глобални“ проблеми. Въпреки това обаче то крие в себе си опасността от известно „размиване“ на функциите на организацията и припокриване на компетентности с тези на ООН. Относно мисията на ЮНЕСКО в началото на новото хилядолетие според мен най-важният въпрос е да не се допусне прекаленото генерализиране, да се съхрани една ясна визия за целите на организацията и начините за тяхното постигане.

И през следващия век ЮНЕСКО би следвало да продължи да развива традиционните си дейности, особено в областта на културата, опазването на културното наследство и пропагандирането на културното многообразие и толерантността, още повече, че до този момент културният аспект остава един от пренебрегваните аспекти на глобализацията. От друга страна, именно с възраждането на ислямския фундаментализъм и ксенофобията през последните години още по-належаща стана нуждата от повишаване на образователното равнище на населението във връзка с приемането и зачитането на чуждите култури и религиозни ценности. Тази мисия би била особено важна през XXI век, тъй като, както отбелязва Самюел Хънтингтън в книгата си „Сблъсъкът на цивилизациите“, културното и религиозно противопоставяне се превръщат в главен източник на конфликти и в основна ос на разделение на света след края на Студената война. Ето защо според мен културната политика и образованието в дух на толерантност и взаимно зачитане, въпреки своето твърде абстрактно звучене, не бива да бъде пренебрегвана като път към постигането на мирно съвместно съществуване.

Друго предизвикателство пред ЮНЕСКО в зората на новия век е бързото развитие на новите технологии и произтичащите от това трансформации на обществените отношения. Тепърва предстои да бъдат решени сложните въпроси за намиране на равновесие между правото за всеобщ достъп до кибернетич-

ното пространство и защитата на авторските права с оглед използването на Интернет. Други важни въпроси, които все още подлежат на решаване, са контролът над съдържанието във виртуалното пространство, регулирането на най-новите медии като цифровата телевизия и мобилните комуникации. Еволюцията на генетиката и биотехнологиите също още далеч не е приключила. На основата на практиката си от миналото организацията следва да продължи и занапред да следи за спазването на стриктните стандарти за защита на човешките права в тези деликатни области.

Все по-голямо значение ще придобива и екологичното направление на дейността на ЮНЕСКО. Ключови за устойчивото развитие дейности като мениджмънт на водните ресурси, борба с глобалното затопляне, развитие на алтернативни енергийни източници ще стават все по-актуални с оглед заплахата от неминуемото изчерпване на енергийните ресурси на планетата. Нуждата от интегрирана и последователна екологична програма, досега основно в рамките на ООН, прави от ЮНЕСКО подходящ „кандидат“ за запълването на тази перспективна „ниша“ на международните отношения през настоящия век.

В изпълнението на своята дейност организацията следва да продължи да работи в тясно сътрудничество с националните правителства и постоянните представителства на страните членки, както и с представители на гражданското общество и неправителствени организации. Подобно на повечето международни организации със сложна организационна структура и разнообразни функции, ЮНЕСКО е изправена пред предизвикателството да защити своята легитимност пред гражданите като развива информационна и комуникационна стратегия за запознаване на обществеността със своята структура, задачи, мисия. Освен традиционния бюлетин „Куриер на ЮНЕСКО“ и националните агенции, които са предимно орган за връзка с националните власти⁶, добра идея би било поддържането на информационни центрове, отворени за широката публика по примера на Съвета на Европа и ЕС.

⁶ Вж. Национална комисия на РБ за ЮНЕСКО: <http://natcomunesco.mfa.government.bg/natcom/bg-unesco.htm>

В заключение трябва да се каже, че мисията на ЮНЕСКО през XXI век не се различава особено от тази, която организацията изпълнява с успех през 60-те години от нейното създаване, а именно мисията да бъде лаборатория за идеи и налагане на стандарти в областта на образованието, науката и културата. В допълнение към това обаче и използвайки своите традиционни методи и инструменти, от ЮНЕСКО се очаква да се ангажира активно в разрешаването на някои глобални проблеми на съвременността. Новите предизвикателства пред ЮНЕСКО са неизбежен резултат от глобализацията и напредъка на новите технологии, но това, което ще осигури континуитета и разпознаваемия образ на организацията и през новия век, са нейните ръководни ценности и идеали, които ще останат неизменни – толерантност, плурализъм, зачитане на човешките права.

БИБЛИОГРАФИЯ

Портал ЮНЕСКО: www.unesco.org

UNESCO. What it is, what it does;

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001315/131585e.pdf>, last accessed on 05.06.2006, 15:50

UNESCO, Basic Texts. 2004 edition including texts and amendments adopted by the General Conference at its 32nd session (Paris, 2003);

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001337/133729e.pdf#page=7>, last accessed on 05.06.2006, 15:55

UNESCO's Medium-Term Strategy (31 C/4). Contributing to peace and human development in an era of globalization through education, the sciences, culture and communication; 2002

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001254/125434e.pdf>, last accessed on 05.06.2006, 15:55